

ODSTRAŇOVANIE ARZÉNU A ANTIMÓNU Z VODY OXIDOM CERIČITÝM

**doc. Ing. Ján Ilavský, PhD.¹⁾, doc. Ing. Danka Barloková, PhD.¹⁾,
dpt. Viliam Šimko²⁾, Ing. Ondrej Kapusta²⁾**

¹⁾Katedra zdravotného a environmentálneho inžinierstva, SvF STU Bratislava,
Radlinského 11, 813 68 Bratislava, jan.ilavsky@stuba.sk, danka.barlokova@stuba.sk,
²⁾Stredoslovenská vodárenská spoločnosť, Partizánska cesta 5, 974 00 Banská Bystrica

Úvod

Zvýšená pozornosť ťažkým kovom vo vodách sa venuje od roku 1998, kedy bola urobená novelizácia STN 75 7111 Pitná voda. Transpozíciou Smernice 98/83/EC a odporúčaní WHO [1,2] do našej legislatívy sa znížili, resp. po prvýkrát stanovili limitné koncentrácie niektorých ťažkých kovov (napr. As, Sb), čo spôsobilo, že niektoré slovenské vodné zdroje sa stali nevyhovujúce a pre ich ďalšie využívanie si vyžadujú vhodnú úpravu. Nebezpečenstvo ťažkých kovov spočíva hlavne v tom, že majú tendenciu akumulovať sa v tkanivách rastlín a živočíchov. Niektoré kovy sú pomerne rovnomerne zastúpené v zemskej kôre odkiaľ sa tiež môžu dostať do podzemných vôd a znamenajú také isté riziká ako kontaminanty z priemyslu alebo z poľnohospodárstva. Niektoré z nich ako arzén, olovo a kadmium sú kancerogénne. Poznatky o zdravotných aspektoch výskytu niektorých ťažkých kovov v pitných vodách sú zahrnuté v publikácii *Water Quality and Treatment. A Handbook of Community Water Suppliers* [3].

Odstraňovanie ťažkých kovov z vody

V prípade že nie je možné zabezpečiť pre spotrebiteľa pitnú vodu v zmysle súčasnej legislatívy (Nariadenie vlády č.496/2010 Z.z), je potrebné zabezpečiť náhradný vodný zdroj, prípadne vodu upravovať. Riešenie je potrebné posúdiť i z ekonomického hľadiska. Doprava vody z inej lokality, resp. použitie rôznych metód úpravy vody má svoje výhody, ale i nevýhody.

Technologický postup odstraňovania ťažkých kovov z veľkých vodných zdrojov (hlavne vôd povrchových) pozostáva z koagulácie a filtrácie (tzv. jednostupňová úprava vody), resp. z koagulácie, sedimentácie a filtrácie (dvojestupňová úprava vody). Využíva sa zrážanie dávkovaním koagulantu, pričom na stupeň odstraňovania ťažkých kovov z vody vplyva použitý typ koagulantu, veľkosť dávky koagulantu, hodnota pH počas koagulácie a počiatočná hodnota ťažkých kovov v upravovanej vode.

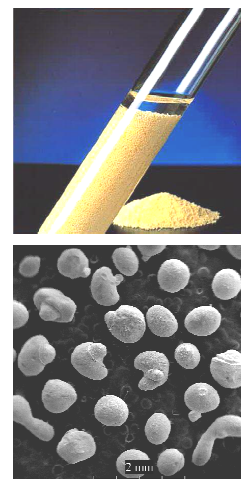
V prípade malých vodných zdrojov nie je vhodné používať náročné technologické zostavy. Najčastejšie sa na úpravu vody používa adsorpcia na vhodnom adsorpčnom materiáli. Proces dvojestupňovej filtrácie predstavuje z hľadiska prevádzky jednoduchú, efektívnu a ekonomicky prijateľnú metódu odstraňovania ťažkých kovov a to vďaka možnosti využitia širokého spektra látok so sorpčnou schopnosťou – sorbentov. Medzi najviac používané sorbenty ťažkých kovov patria oxidy a oxihydroxidy železa, aktivovaná alumina, hydroxidom železa obalený piesok, aktívne uhlie, média s vrstvou TiO₂ alebo MnO₂ na povrchu a pod [4,5]. Na účinnosť odstraňovania ťažkých kovov má vplyv kvalita upravovanej vody (pH, kremík, fosfor, fluoridy, sírany, chloridy, vanád, celková mineralizácia, Fe a Mn), oxidačno-redukčné podmienky a mocnosť kovov [6,7]. Napr. Arzén sa môže vyskytovať vo vode vo forme ako As(III) alebo ako As(V). V pitných vodách, ktorých pH je v rozmedzí 6-9, prevláda forma arzenitanu (H₃AsO₃),

zatiaľ čo vo forme arzeničnanu je prezentovaný ako anión H_2AsO_4^- a HAsO_4^{2-} . Kvôli rozdielnosti náboja arzenitanu a arzeničnanu v oblasti pH od 6 do 9, neutrálne nabitý arzenitan sa z vody ťažšie odstraňuje v porovnaní s arzeničnanom. Preto je potrebné arzenitan oxidáciou previesť na arzeničnan a až potom odstraňovať z vody [8].

EXPERIMENTÁLNA ČASŤ

Experimentálna časť práce je rozdelená na dve časti, nakoľko cieľom práce bolo overiť sorpčné vlastnosti oxidu ceričitého (READ-As) pri odstraňovaní arzenu z vody v lokalite Jasenie a porovnať účinnosť materiálov READ-As a GEH pri odstraňovaní antimónu z vody v lokalite Dúbrava.

READ-As bol poskytnutý spoločnosťou Global Water KFT. Materiál bol vyvinutý firmou Nihon Kaisui Co Ltd v Japonsku. Ide o granulovaný oxid ceričitý. READ-As je vhodný pre odstraňovanie arzenu z vody v širokom rozmedzí podmienok a účinne sorbuje aj arzenitan a arzeničnan. Oxidácia arzenitanu na arzeničnan nie je potrebná. Nevyžaduje sa ani úprava pH vody pred a po sorpcii. Tento materiál je možné regenerovať prídavkom hydroxidu sodného, potom chlórnanu sodného a nakoniec premytím vodou. Regenerovaný materiál potrebujú neutralizáciu s HCl a premytie vodou pred ďalším použitím. V závislosti na množstve sorbentu a chemického zloženia vody by sa regenerácia mala vykonávať po 4 až 12 hodinách. Po 7 až 10 rokoch je potrebné celú náplň filtra vymeniť, pričom takýto materiál nie je nebezpečný [9].

Tabuľka 1. Fyzikálno-chemické vlastnosti READ-As a GEH

Parameter	READ-As	GEH
Základný materiál/ aktívna zložka	Oxid ceričitý >98%	hydroxid železitý + kryšt. $\beta\text{-FeOOH}$
Popis materiálu	vlhký, zrnitý	vlhký, zrnitý
Farba	žltá	tmavohnedá
Sypná hmotnosť [$\text{g}\cdot\text{cm}^{-3}$]	0,76	1,25
Špecifický adsorpčný povrch [$\text{m}^2\cdot\text{g}^{-1}$]	120	250-300
Zrnitosť [mm]	0,3-1,0	0,3-2,0

Materiál GEH bol získaný od spoločnosti GEH Wasserchemie, Nemecko. Ide o sorpčný materiál, vyvinutý na Berlínskej univerzite na odbore Kontroly kvality vody za účelom odstraňovania arzenu z vody. Pozostáva z hydroxidu železitého a oxyhydroxidu $\beta\text{-FeOOH}$ s obsahom sušiny 57 hmotn.% ($\pm 10\%$). Obsah železa je 610 g/kg ($\pm 10\%$) v suchom stave [10,11].

Vodný zdroj Jasenie

Úpravňa vody Jasenie s výdatnosťou $15 \text{ l}\cdot\text{s}^{-1}$ upravuje pramenitú vodu, ktorá obsahuje arzén v koncentrácii cca. $0,060 \text{ mg}\cdot\text{l}^{-1}$. V nadväznosti na hydrologické pomery sú v určitých obdobiach tieto hodnoty aj vyššie.

Na overenie účinnosti eliminácie As z vody bolo použité poloprevádzkové zariadenie v ktorom upravovaná voda pretekala cez sorbent READ-As formou dvojstupňovej filtrácie, pričom celkový objem sorbentu bol cca 50 litrov a výkon zariadenia $250 \text{ l}\cdot\text{h}^{-1}$. Jednalo sa o uzatvorený filter z plastu, vnútorný priemer kolóny 24,4 cm, s plochou $467,6 \text{ cm}^2$, výška kolóny 1 m, výška náplne 53,4 cm. Voda prechádzala filtračným zariadením v smere zhora nadol.

Vodný zdroj Dúbrava

VZ Dúbrava s výdatnosťou cca $40 \text{ l}\cdot\text{s}^{-1}$ tvorili tri pramene (Brdáre, Močidlo, Škripeň), v súčasnosti sa využíva na zásobovanie obyvateľstva pitnou vodou (obce Dúbrava, Ľubela, Gótovany) iba prameň Škripeň, ktorý neobsahuje antimón. Ostatné pramene sú kontaminované antimónom. Za hlavnú príčinu zvýšených koncentrácií antimónu v prameňoch Močidlo a Brdáre sa považuje existencia ložiska antimónu a banská činnosť v tejto lokalite, ako aj vysoká koncentrácia antimónu v banských vodách, premývanie haldy hlušiny ako aj odkaliska, v ktorých sú vysoko antimónom obohatené horniny, dažďovou vodou, ktorá dotovala podzemné vody alebo povrchový tok Križianky [12].

Na overenie účinnosti eliminácie antimónu boli použité dve adsorpčné kolóny naplnené sorpčným materiálom READ-As a GEH. Adsorpčná kolóna bola vyrobená zo skla, priemer kolóny bol 5,0 cm, výška kolóny 80 cm, výška náplne 48 cm v prípade materiálu READ-As a 49 cm v prípade materiálu GEH. Surová voda prechádzala filtračným zariadením v smere zdola nahor.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Postup úpravy vody vychádzal zo schémy :

surová voda → filtrácia a adsorpcia (bez regenerácie a prania filtrov).

Surová voda bez akejkoľvek predúpravy prechádzala filtračným zariadením, pričom bola sledovaná koncentrácia arzénu a antimónu v surovej a upravenej vode na odtoku z jednotlivých filtračných kolón. Zároveň bol sledovaný prietok vody na odtoku z každej kolóny a množstvo prefiltrovanej vody.

Experiment 1 – Odstraňovanie arzénu

Počas poloprevádzkových skúšok v UV Jasenie sa koncentrácie arzénu v surovej vode pohybovali v rozmedzí $55\text{--}60 \mu\text{g}\cdot\text{l}^{-1}$ (priemer $58,71 \mu\text{g}\cdot\text{l}^{-1}$), filtračná rýchlosť $5,35 \text{ m}\cdot\text{h}^{-1}$, doba zdržania vody v kolóne (EBCT) 5,99 min. Podmienky filtrácie sú uvedené v tab. 2.

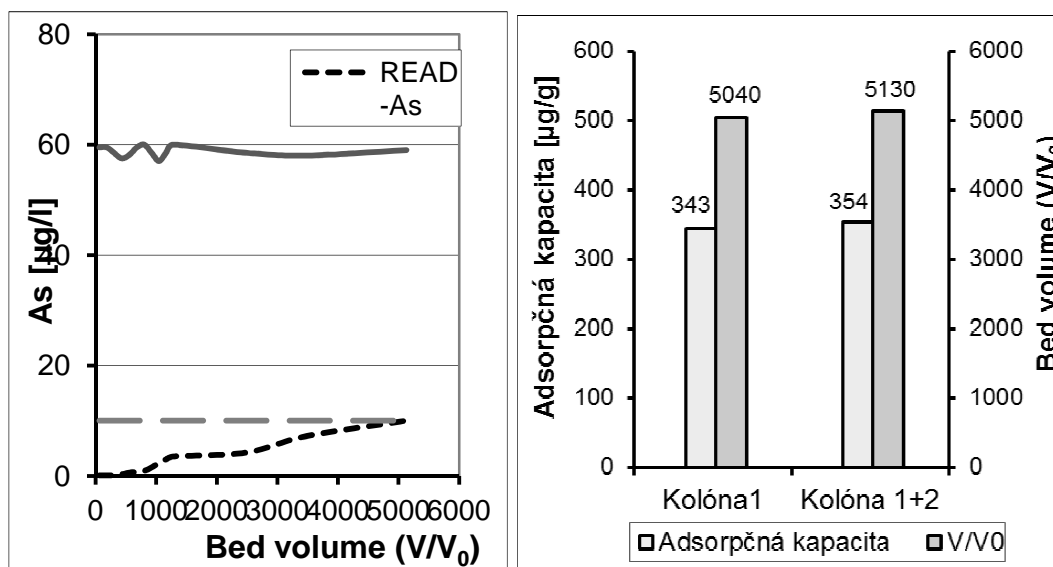
Tabuľka 2. Podmienky filtrácie (priemerné hodnoty)

Parameter	READ-As
Zrnitosť [mm]	0,3 -1,0
Výška filtračnej náplne [cm]	53,4
Objem náplne jednej kolóny [l]	24,97
Hmotnosť náplne jednej kolóny [g]	18980
Priem. prietok kolónou [$\text{l}\cdot\text{hod}^{-1}$]	250
Priem. filtračná rýchlosť [$\text{m}\cdot\text{h}^{-1}$]	5,35
Doba zdržania v kolóne [min]	5,99

Na obr. 1 je znázornený priebeh koncentrácií arzénu v závislosti od pomeru V/V_0 (tzv. bed volume) pre dvojestupňovú filtráciu, ako aj vypočítané hodnoty adsorpčnej kapacity READ-As (v $\mu\text{g}\cdot\text{g}^{-1}$) a bed volume na odtoku z kolóny č.1 a na konci dvojestupňovej filtrácie (spolu kolóny č.1 a 2 sériovo zapojené za sebou) pre koncentráciu $10 \mu\text{g}\cdot\text{l}^{-1}$ As. V tab. 3 sú zosumarizované výsledky odstraňovania arzénu z vody v UV Jasenie.

V prípade kolóny č.1 bola prekročená hodnota $10 \mu\text{g}\cdot\text{l}^{-1}$ As v upravenej vode po 507 hodinách prevádzky filtračného zariadenia. Množstvo vody, ktoré pretieklo týmto filtračným zariadením za toto obdobie predstavuje 126 m^3 , t.j. 5040 násobok objemu náplne. Nakoľko pre dvojestupňovú filtráciu nebola na konci experimentov prekročená limitná hodnota $10 \mu\text{g}\cdot\text{l}^{-1}$ As v upravenej vode ani po 700 hodinách prevádzky, bol čas

dosiahnutia limitnej hodnoty ako aj bed volume, množstvo pretečenej vody a množstvo zachyteného arzénu vypočítaný extrapoláciou (v tab. 3 označené *).

Obr.1. Priebek odstraňovania As z vody (vľavo) sorpčným materiálom READ-As v závislosti od pomeru V/V_0 (bed volume) a hodnoty adsorpčnej kapacity a bed volume pre koncentráciu $10 \mu\text{g.l}^{-1}$ As na odtoku z kolón (vpravo)

Tabuľka 3. Výsledky odstraňovania arzénu z vody materiálom READ-As

Parameter	Kolóna 1	Kolóny 1 a 2
Celkový čas filtrácie [hod]	700	700
Čas filtrácie [hod] po prekročení limitu $10 \mu\text{g.l}^{-1}$	507	1020*
Celkové množstvo pretečenej vody [m^3]	174	174
Množstvo pretečenej vody [m^3] po limit $10 \mu\text{g.l}^{-1}$	126	255*
Pomer objemu pretečenej vody k objemu náplne kolóny (po limit $10 \mu\text{g.l}^{-1}$) – bed volume	5040	5130*

Pri daných prevádzkových podmienkach (priemerná koncentrácia As v surovej vode $58,71 \mu\text{g.l}^{-1}$, filtračná rýchlosť $5,35 \text{ m.h}^{-1}$) bolo v kolóne č.1 s materiálom READ-As o hmotnosti 18,98 kg adsorbovaných 6,51 g As, pri dvojstupňovej filtrácii a hmotnosti náplne 37,96 kg bolo adsorbovaných 13,4 g arzénu, pričom množstvá adsorbovaného arzénu sú vypočítané pre hodnoty $10 \mu\text{g.l}^{-1}$ arzénu na odtoku z filtračných kolón. Na základe týchto výsledkov bola adsorpčná kapacita READ-As $343 \mu\text{g.g}^{-1}$ v prípade kolóny č.1 a $354 \mu\text{g.g}^{-1}$ v prípade dvoch kolón zapojených za sebou (obr. 1).

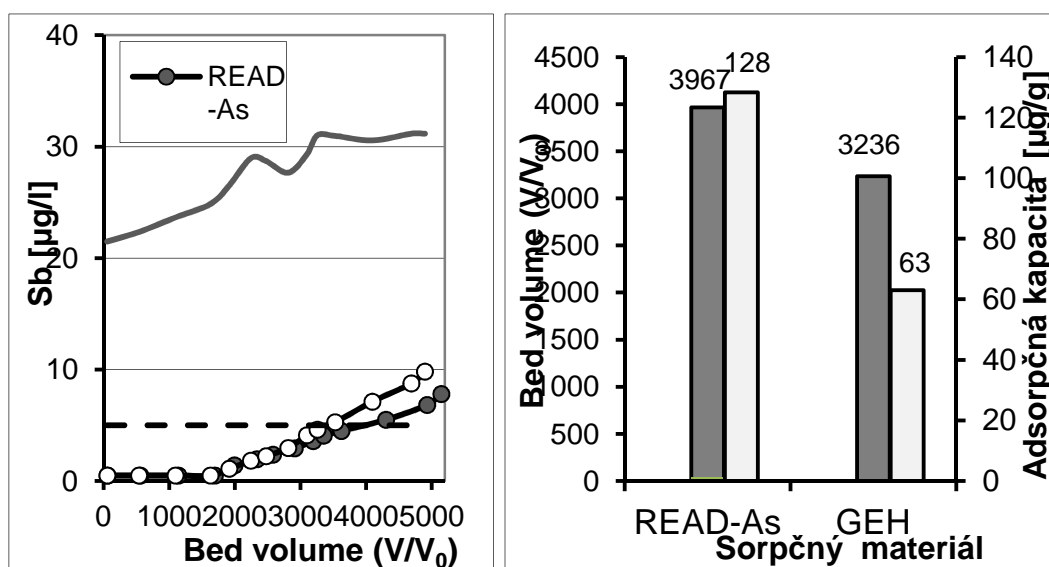
Experiment 2 – Odstraňovanie antimónu

V rámci modelových skúšok sa koncentrácie antimónu v surovej vode pohybovali v rozmedzí $21,5\text{-}31,8 \mu\text{g.l}^{-1}$ (priemer $27,73 \mu\text{g.l}^{-1}$). V prípade kolóny s materiálom READ-As sa filtračné rýchlosti pohybovali v rozmedzí $5,44\text{-}5,68 \text{ m.h}^{-1}$, v kolóne s materiálom GEH boli filtračné rýchlosti $5,44\text{-}5,81 \text{ m.h}^{-1}$, doba zdržania vody v kolóne (EBCT) 5,16 min pre READ-As a 5,29 min pre GEH. Podmienky filtrácie sú v tab. 4.

Na obr. 2 je znázornený priebek koncentrácií antimónu v závislosti od pomeru V/V_0 (tzv. bed volume), ako aj vypočítané hodnoty adsorpčnej kapacity (v $\mu\text{g.g}^{-1}$) a bed volume použitých materiálov READ-As a GEH pre koncentráciu antimónu na odtoku z adsorpčných náplní $5 \mu\text{g.l}^{-1}$. Výsledky odstraňovania Sb z vody vyjadruje tab. 5.

Tabuľka 4. Podmienky filtrácie (priemerné hodnoty)

Parameter	READ-As	GEH
Zrinitosť [mm]	0,3 -1,0	0,32 – 2,0
Výška filtračnej náplne [cm]	48	49
Hmotnosť náplne [g]	717,5	1204,8
Priem. prietok kolónou [ml.min ⁻¹]	182,57	181,86
Priem. filtračná rýchlosť [m.h ⁻¹]	5,579	5,557
Doba zdržania v kolóne [min]	5,163	5,292

Obr.2. Priebieh odstraňovania Sb z vody (vľavo) sorpčnými materiálmi READ-As a GEH v závislosti od pomeru V/V_0 (bed volume) a hodnoty bed volume, resp. adsorpčnej kapacity týchto materiálov pre koncentráciu $5 \mu\text{g.l}^{-1}$ Sb na odtoku z adsorpčných náplní (vpravo)

V prípade sorpčného materiálu READ-As bola prekročená hodnota $5 \mu\text{g.l}^{-1}$ Sb po 336 hodinách prevádzky (285,5 hod pre GEH), množstvo vody, ktoré pretieklo filtračným zariadením za toto časové obdobie predstavuje $3,74 \text{ m}^3$, t.j. 3967 násobok objemu filtračnej náplne (3236 násobok v prípade GEH). Kapacita adsorpčnej náplne nebola úplne vyčerpaná ani po pretečení $4,85 \text{ m}^3$ vody (t.j. 5146 násobok objemu náplne).

Tabuľka 3. Výsledky odstraňovania antimónu z vody

Parameter	READ-As	GEH
Celkový čas filtrácie [hod]	433	433
Čas filtrácie [hod] po prekročení limitu $5 \mu\text{g.l}^{-1}$	336,3	285,5
Celkové množstvo pretečenej vody [m^3]	4,85	4,71
Množstvo pretečenej vody [m^3] po limit $5 \mu\text{g.l}^{-1}$	3,74	3,11
Pomer objemu pretečenej vody k objemu náplne kolóny (po limit $5 \mu\text{g.l}^{-1}$) – bed volume	3967	3236

Pri daných prevádzkových podmienkach (koncentrácia antimónu v surovej vode $27,73 \mu\text{g.l}^{-1}$, filtračná rýchlosť $5,58 \text{ m.h}^{-1}$ v kolóne s materiálom READ-As, resp. $5,56 \text{ m.h}^{-1}$ s materiálom GEH) bolo v náplni READ-As o hmotnosti 717,5 g adsorbovaných $92165 \mu\text{g}$ antimónu a v náplni GEH o hmotnosti 1204,9 g bolo adsorbovaných $75945 \mu\text{g}$ antimónu. Z výsledkov vyplynulo, že adsorpčná kapacita READ-As bola $128,4 \mu\text{g.g}^{-1}$ a GEH $63,0 \mu\text{g.g}^{-1}$ (obr. 2).

ZÁVER

Vykonané technologické skúšky s podzemnou vodou z prameňa v lokalite Dúbrava a Jasenie preukázali, že pomocou sledovaných sorpčných materiálov je možné znížiť obsah antimónu a arzénu vo vode na hodnoty, ktoré limituje Nariadenie vlády č.496/2010 pre pitnú vodu.

Prvýkrát na Slovensku bol odskúšaný materiál READ-As pre odstraňovanie ťažkých kovov (As, Sb) z vody, ide o nový materiál vyrobený v Japonsku (oxid ceričitý), dodaný maďarskou firmou Global Water Filter, jeho výhodou je, že je regenerovateľný. Podľa údajov maďarskej firmy pri úprave 1000 m³ vody za deň (koncentrácia 20 µg.l⁻¹ As) predstavujú celkové náklady (prevádzkové, investičné, likvidácia odpadu) 0,0975 €/m³.

Z výsledkov vyplýva, že pri odstraňovaní antimónu z vody v lokalite Dúbrava bol materiál READ-As účinnejší ako GEH, pre priemerné koncentrácie antimónu v surovej vode 27,73 µg.l⁻¹, filtračnú rýchlosť 5,579 m/h dosiahla koncentrácia antimónu 5 µg.l⁻¹ na odtoku z náplne s výškou 48 cm hodnotu V/V₀ (bed volume) 3967 a adsorpčnú kapacitu 128,4 µg.g⁻¹. Limitná koncentrácia antimónu 5 µg.l⁻¹ bola prekročená po 336 hodinách prevádzky modelového zariadenia, pričom za tento čas pretieklo náplňou 3,74 m³ vody. U materiálu GEH bola zistená nižšia účinnosť odstraňovania Sb z vody v porovnaní s doteraz publikovanými výsledkami (vplyvom zmeny pH surovej vode).

Poloprevádzkovými skúškami v lokalite Jasenie bola pre vody s obsahom arzénu 55-60 µg.l⁻¹ a filtračnú rýchlosť 5,35 m.h⁻¹ pri dvojstupňovej filtrácii s materiálom READ-As zistená adsorpčná kapacita 354 µg.g⁻¹ a pomer V/V₀ (bed volume) 5130 µg.g⁻¹ (tab. 5), tieto hodnoty boli stanovené pri dosiahnutí limitnej koncentrácie arzénu (10 µg.l⁻¹) na odtoku z kolón. Uvedené hodnoty sú výrazne vyššie ako v prípade antimónu.

Pod'akovanie

Experimentálne merania boli uskutočnené za finančnej podpory projektu VEGA 01/1243/12.

Literatúra

- [1] Smernica Rady 98/83/ES o akosti vody určenej k ľudskej spotrebe, 1998 (DWD)
- [2] WHO Guidelines for Drinking-Water Quality. 2nd ed., WHO Press: Geneva 1998.
- [3] Water Quality and Treatment. A Handbook of Community Water Suppliers. AWWA, 1990
- [4] Bailey, S.E., Olin, T.J., Bricka, R.M., Adrian, D.D. (1999): A review of potentially low – cost sorbents for heavy metals. *Water Res.* 33(11), 2469-2479.
- [5] Mohan, D., Pittman, Ch.U.Jr. (2007) Arsenic removal from water/wastewater using adsorbents - A critical review. *J. Hazard. Mater.* 142, 1-53.
- [6] Nguyen, V.L., Chen, W.H., Young, T., Darby, J. (2011) Effect of interferences on the breakthrough of arsenic: Rapid small scale column tests. *Water Res.* 45(14), 4069-4080.
- [7] Zeng, H.; Arashiro, M.; Giammar, D. (2008) Effect of water chemistry and flow rate on arsenate removal by adsorption to an iron-based sorbent. *Water Research* 42, 4629-4636.
- [8] Bissen, M., Frimmel F.H. (2003) Arsenic- A Review; Part II: Oxidation of Arsenic and its removal in water treatment. *Acta hydrochim. Hydrobiol.* 31, 97-107.
- [9] <http://globalwater.hu/index.php/globalwater/oldal/termekek.html>
- [10] Driehaus, W., Jekel, M., Hildebrandt, U. (1998) Granular Ferric Hydroxide – A New Adsorbent for the Removal of Arsenic from Natural Water. *J. Water Supply: Res. and Technol.-Aqua*, 47, 30-35.
- [11] http://www.geh-wasserchemie.de/files/datenblatt_geh101_en_web.pdf, 2014.
- [12] Munka K. a kol.: Návrh technológie odstraňovania antimónu z vodných zdrojov SKV Dúbrava a Partizánska Ľupča. Záverečná správa, VÚVH Bratislava, 1999.